

کتابخانه

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

نشر اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ماد انبجیمان و اعضاء هیأت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخلفی نکنیم:

- ۱- اصل برانت: التزام به برانت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و محافظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران، پرسنل و پرسنل کادر (انسان، حیوان، نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه الهیات
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: "فقه و مبانی حقوق اسلامی"

عنوان:

بررسی فقهی طهارت انسان از نگاه مذاهب اسلامی

استاد راهنما:

دکتر سید علی پور منوچهری

پژوهشگر:

زهرا محمدی سوماری

تابستان ۱۳۹۴

تقدیم به:

تقدیم به آفریننده ای که ما را از نیچ به هستی رساند.

(خداوند مهربان)

تقدیم به انسان های آسمانی که محبت آنها سرشت خلقت کردید.

(استادیم)

تقدیم به کسانی که ذره ذره وجودم را با عشق، فداکاری

و محبت خویش به تکامل و تعالی سوق دادند.

(خانواده ام)

مشکر و قدردانی:

حمد و سپاس پروردگار یکتا را سزااست که عزیز و زیباست

و طاعتش موجب قربت است.

آنچه در این پویش حاصل شده بر او راقی چند نگاشته شده

تا یکی از اهداف دانش و پژوهشی که همانا کرد آوری دستاوردها

و نگارش دانسته‌ها و آزمون‌هاست فراموش شود.

در این راستا چنانچه توشه‌ای اندوخته شده کوارای بهره‌برندگان باشد

و اگر کاستی نیز هست بر من ینحشایند.

انجام این پژوهش را مدیون انسان‌های بزرگی هستم

که محبت و خضوع را معنا کرده‌اند.

استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر سید علی پور منوچهری

که با زبان کلمات قادر به سپاس‌گذاری از ایشان نخواهم بود

و از خداوند متعال سلامت و سعادت را برای ایشان و خانواده محترمشان خواستارم.

چکیده

موضوع طهارت یا نجاست ذاتی کافران، از مباحث اختلافی میان فقهای شیعه و اهل تسنن می باشد. اکثر قریب به اتفاق فقهای مذاهب اهل سنت قائل به طهارت ذاتی همه اقسام کافران می باشند و افراد معدودی از آنان، فقط مشرکان را نجس می دانند. اما فقهای شیعه از دیرباز در مورد «نجاست ذاتی» مشرکان اتفاق نظر دارند و اکثریت قاطع آنان علاوه بر مشرکان، اهل کتاب را هم نجس می دانند همچنین گروههایی از مسلمانان که محکوم به کفر شده اند مانند ناصبی ها، غلاة، منکران ضروری دین و خوارج را نیز به کفار ملحق کرده و حکم به نجاست آنان نموده اند. فقهای شیعه برای اثبات دیدگاه خود و «نجاست ذاتی» همه اقسام کافران، به سه دلیل استناد و تمسک کرده اند: ۱- آیات قرآن کریم ۲- روایات ۳- اجماع در این تحقیق ضمن بررسی دقیق ادله مذکور و اقوال و دیدگاههای فقهای متقدم و معاصر، تبیین گردید که آیات قرآن دلالتی بر نجاست ذاتی کافران (نجاست فقهی) ندارد بلکه در مقام بیان قذارت و پلیدی باطنی و معنوی مشرکان و لزوم دوری گزینی مسلمانان از آنها می باشد. و در مجموع روایاتی که در این مساله مورد استناد قرار گرفته است، در حقیقت تنها بیانگر استحباب اجتناب و تنزه از نیم خورده، ظروف و لباس کافران است زیرا آنان از نجاست اجتناب نمی کنند. اجماع هم که مهمترین دلیل فقهاست با سه اشکال جدی مواجه است: ۱- در حقیقت اجماعی تحقق نیافته زیرا اصل مساله طهارت یا نجاست ذاتی کافران در بین متقدمین مطرح نبوده است. ۲- فقهای بزرگی فتوای مخالف داده اند. ۳- اجماع مدرکی است و مستند آن آیه و روایات کثیره است. بنابراین هیچ دلیلی بر «نجاست ذاتی» مشرکان و کافران وجود ندارد. و چون حکم نجاست توقیفی است و به بیان شارع نیاز دارد، عدم دلیل بر آن، خود، دلیل عدم خواهد بود و از طرفی آیات و روایات فراوانی دلالت بر پاکی بدن کافران دارد.

کلیدواژه‌ها: طهارت ذاتی، نجاست، کافر کتابی، مشرک، ملحد

تعهدنامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب زهرا محمدی سوماری، دانش آموزته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۱۲۷۸۰۴۳ در رشته الهیات و معارف اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۴/۰۶/۲۱ از پایان نامه خود تحت عنوان "بررسی فقهی طهارت انسان از نگاه مذاهب اسلامی" با کسب نمره ۱۸/۵ و درجه عالی دفاع نمودم، بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱) این پایان نامه، حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب است و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری - اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... - از پایان نامه داشته باشم، مجوزهای مربوطه را از حوزه معاونت پژوهشی اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نماید و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : زهرا محمدی سوماری

تاریخ و امضاء : / /

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات و مفاهیم

۲	گفتار اول : طرح تحقیق
۲-۱-۱	طرح موضوع
۲-۱-۲	اهداف طرح
۲-۱-۳	اهمیت موضوع
۲-۱-۴	سؤالات تحقیق
۲-۱-۵	فرضیات
۲-۱-۶	جایگاه شناسی بحث
۲-۱-۷	پیشینه تحقیق
۲-۱-۷-۱	درفقه گذشته
۲-۱-۷-۲	پژوهش های جدید
۲-۱-۸	ساختار یا قلمرو تحقیق
۲-۱-۸	گفتار دوم : مفاهیم و واژگان
۲-۱-۹	نجاست
۲-۱-۱۰	رجس
۲-۱-۱۱	اهل کتاب
۲-۱-۱۲	کافر
۲-۱-۱۳	مشرک
۲-۱-۱۴	ملحد
۲-۱-۱۵	مرتد
۲-۱-۱۶	غالی و ناصبی
۲-۱-۱۷	ادیان شرقی
۲-۱-۱۸	شرک

فصل دوم : بررسی فقهی طهارت انسان از نگاه مذاهب اسلامی

۲۲	گفتار اول : بررسی نظریات، مبانی، وادله قائلین به حکم طهارت انسان
۲۲-۱	حکمت فرمان به نجاست
۲۲-۲	نجاست کفار از نظر فقهای شیعه
۲۲-۲-۱	قائلین به نجاست کفار
۲۲-۲-۲	استدلال قائلین به نجاست اهل کتاب
۲۲-۲-۲-۱	استدلال به کتاب
۲۲-۲-۲-۲	استدلال به روایات
۲۲-۲-۲-۳	استدلال به اجماع

فصل سوم : آثار و احکام طهارت (نظر مختار رد نظر و ادله مخاطب)

- گفتار دوم : بررسی نظریات ، مبانی ، و ادله قائلین به حکم طهارت انسان ۴۹
- ۱-۳- استناد به کتاب ۴۹
- ۲-۳- روایات دال بر طهارت ذاتی اهل کتاب ۵۳
- ۳-۳- طهارت اهل کتاب از دیدگاه فقهای شیعه ۶۰

فصل چهارم : نتیجه گیری و جمع بندی

- ۱-۴- جمع بندی ۷۴
- ۲-۴- نقد اجماع ۷۷
- ۳-۴- مراد از نجس در آیه شریفه ۷۸
- ۴-۴- نظر شخصی نویسنده ۸۰

منابع و مأخذ

- ۱- منابع فارسی ۸۳
- ۲- منابع عربی ۸۴

فصل اول

کلیات و مفاهیم

گفتار اول : طرح تحقیق

۱-۱- طرح موضوع

از مباحث اختلافی شیعیان و اهل سنت، مساله پاک بودن ذاتی انسان است. عده ای معتقدند انسان به طور ذاتی - بدون در نظر گرفتن عقیده و مرامش - پاک است، عده ای دیگر فقط انسان مسلمان را پاک می دانند. همه فقهای شیعه، مشرکان را نجس می دانند و بیشترشان، اهل کتاب را، هم. اما برخی نیز انسان را - دارای هر عقیده ای که باشد - پاک می دانند. در این میان بیشتر فقهای اهل سنت، به طهارت آدمی باور دارند و شمار کمی از آنان تنها انسانهای مشرک را نجس می دانند. از بین مسلمانان نیز، بعضی گروه ها مانند، ناصبیان، غالیان، مجسمه و... را ملحق به کفار می دانند و نجس.

در این تحقیق سعی بر این است که این موضوع بر اساس منابع فقه اسلامی مورد بررسی و واکاوی قرار گیرد. چرا که امروز زندگی اجتماعی مسلمانان در ممالک مختلف دنیا و نیز روابط سیاسی و فرهنگی و اقتصادی کشورهای اسلامی با بلاد دیگر و ابهامها و مشکلات جدی و عمیقی که گاه در این راستا رخ می نماید.

۱-۲- اهداف طرح

شناخت فقهی طهارت انسان از نگاه مذاهب اسلامی

۱-۳- اهمیت موضوع

با توجه به مرآوده و اختلاط طبیعی بخشی از مسلمانان ایران با اقلیت های دینی در ایران و سایر کشورهای جهان ، و ضرورت ارتباطهای اجتماعی و گسترش روزافزون روابط جمهوری اسلامی با جوامع بشری و حضور بیش از پیش دانشجویان و دیگر اقشار ایرانی در کشورهای مختلف دنیا ، و لزوم اعزام کارگزاران و ماموران نظام اسلامی به جهان ، مسئله نجاست پیروان ادیان آسمانی و دیگر مکاتب و لزوم اجتناب از آنها مشکلی است که افراد پای بند به احکام فقهی را پیوسته در تنگنا قرار

داده است. از سوی دیگر، اظهار این عقیده شیعی چه بسا موجب زدگی و انزجار پیروان دیگر ادیان از اسلام و تشیع شده است.

گرچه ملاک اصلی در هر کاری، چیزی جز انجام تکلیف و تبعیت محض از احکام الهی نیست - هرچند به دشواری و دشمنی بینجامد - اما مراجعه به برخی متون فقهی - استدلالی و ملاحظه ادله نجاست کفار و مشاهده نارسایی آنها، انگیزه کاوشی فقهی را در این پژوهش ایجاد کرد. مواجهه با فتوای مرحوم آیه الله حکیم ودیگران، مبتنی بر طهارت اهل، روزنه ای به سوی « شک علمی » در این فتوای مشهور شد. روی گردانی تنی چند از مراجع تقلید و فقیهان معاصر از فتوا به نجاست اهل کتاب، و از سویی عدم تدوین رساله و کتابی مستقل در این زمینه، به صورتی که جامع همه اقوال و ادله بوده، مرا برآن داشت تا تحقیقی جامع در این زمینه عرضه کنم.

بنابراین برای شناخت بهتر مساله طهارت انسان و موضوعات مختلف آن واز آن جمله، مقایسه بین نظران فقهای مذاهب اسلامی، به نظر می رسد که تدوین رساله ای مستقل ضرورتی انکارناپذیر خواهد داشت. بخصوص آنکه ظاهرا پژوهشی از این منظر تاکنون صورت نگرفته است.

۱-۴- سوالات تحقیق

۱. آیا انسان اصالتا صرف نظر از عقیده پاک است یا نه؟
۲. نظر مذاهب اسلامی در این رابطه چیست؟
۳. وجه تمایز و تشابه مذاهب در مساله طهارت و نجاست چیست؟

۱-۵- فرضیات

با توجه به موضوع پژوهش، فرضیه ذیل به ذهن متبادر می گردد که صحت یا نقض آنها را می توان حین تحقیقات اثبات نمود:

۱. بنظر می رسد انسان اصالتا صرف نظر از عقیده پاک است. گرچه در این باره بین فقها اختلاف نظر وجود دارد.
۲. احتمال دارد علیرغم وجود اختلاف در مساله طهارت انسان، بین مذاهب اسلامی، اشتراکاتی وجود داشته باشد.
۳. بنظر می رسد فقهای شیعه در باره نجاست کفار تقریبا اتفاق نظر دارند؛ اما نسبت به اهل کتاب (مسیحیان و یهودیان و...) بعضی از فقها آنان را پاک می دانند و می گویند: محکوم به طهارت ذاتی اند.

۱-۶- جایگاه شناسی بحث

در طلیعه بحث برای آشنائی با خاستگاه مساله طهارت انسان لازم است که مروری کوتاه بر ابواب و رؤوس مسائل فقه داشته باشیم. معلوم است که، دائره فقه بسیار وسیع است، زیرا شامل همه موضوعاتی است که اسلام در آن موارد دستور عملی دارد.

از میان تعلیمات اسلامی، تنها معارف اسلامی، و دیگر اخلاق و تربیت اسلامی است که از حوزه فقه خارج است. آنچه در دائره فقه مطرح میشود، امروز در علوم متعدد و متنوع مطرح است و درباره آنها تحقیق و کاوش میشود.

اولین مطلبی که لازم است یاد آوری شود این است که آیا این مسائل گسترده فقهی به نحوی دسته بندی شده و تقسیمی بر مبنای صحیح روی آنها صورت گرفته است یا خیر؟ پاسخ این است که متأسفانه خیر. تقسیم و دسته بندی معروف همان است که محقق حلی در کتاب شرایع آورده و شهید اول در کتاب قواعد اندکی درباره آن توضیحاتی داده است. عجیب این است که شارحان زبر دست کتاب شرایع از قبیل شهید ثانی در مسالک و سیدمحمد نوه او در کتاب مدارک و شیخ محمد حسن نجفی در جواهر کوچکترین تفسیر و توضیحی درباره تقسیم محقق نکرده و نداده اند! خود شهید اول نیز در کتاب لمعه از روش محقق پیروی نکرده است.

قابل ذکر است که، بحث طهارت یا همان کتاب طهارت بخشی از ابواب فقهی است که در قسمت عبادات قرار می گیرد. بخشی از طهارت، طهارت از خبث یعنی تطهیر بدن یا لباس یا چیز دیگر از امور ده گانه ای که اصطلاحاً نجاسات خوانده می شوند. و همانگونه که گفته اند، انسان کافر و اهل کتاب یکی از آن دسته اند. که در فصول آینده بطور مستوفی از صحت و سقم آن سخن خواهیم گفت.

۱-۷- پیشینه تحقیق

۱-۷-۱- در فقه گذشته

از آن جا که موضوع طهارت یا نجاست ذاتی کفار، نزد فقیهان قبل از شیخ مطرح نبوده، از نظریات قدمای بزرگوار محروم بودیم. چنانکه جمعی دیگر از فقیهان بزرگ ده قرن گذشته نیز در این باره نظری ابراز نداشته، یا فتوای خود را در کتب، ثبت نکرده اند و یا این که به علت کمبود نسخ، تالیفاتشان در اختیار ما قرار نگرفته و این تحقیق فاقد نظریات ایشان است، که این خود در بحث اجماع مؤثر است.

موضوع طهارت یا نجاست ذاتی اهل کتاب و مشرکان ، به سبب آن که به صراحت در قرآن کریم و روایات مطرح نشده ، به صورت مدون و مبسوط مورد بحث فقیهان پیش از شیخ طوسی ، قرار نگرفته است ؛ زیرا آنان در تدوین کتب فقهی خویش ، متعهد بودند که از تعبیر متن روایات پا فراتر نهند . از همین رو ، معمولاً به بیان نهی از مصافحه با یهود و نصارا ، هم غذایی با آنان ، استفاده از ظروف و لباس و رختخواب ، آب نیم خورده آنان برای شرب و وضو و مانند آن اکتفا می کردند ، چنانکه فقهای اهل سنت نیز در آن قرون به علت بساطت و عدم تنقیح مسائل فقهی کمتر به آن اشاره کرده اند.

اما پس از شیخ طوسی به تدریج این موضوع مورد بررسی قرار گرفت و اکثر فقیهان شیعه و اهل سنت در کتب فقهی خویش آن را به صورت مختصر یا مبسوط ، بحث و تحقیق کرده اند . در این میان ، فقیهان متأخر شیعه بیش از همه در کتب استدلالی خویش به این مسئله پرداخته و گاه ده ها صفحه درباره آن قلم زده اند. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۴، ص ۳۷۰).

مؤسس و بنیانگذار ابحاث اجتهادی به صورت علمی، ابن ابی عقیل عمانی (م حدود ۳۲۹ هـ) است. باید یادآور شویم که ابن ابی عقیل موضوع یاد شده را تحت عنوان طهارت یا عدم طهارت ذاتی اهل کتاب مورد بررسی قرار نداده، بلکه او در مسأله نیم خورده اهل کتاب قائل به طهارت شده و گفته است، مسلمانان می توانند از باقیمانده آبی که کافر کتابی از آن آشامیده بیاشامد و این نظریه مبتنی بر طهارت ذاتی اهل کتاب است. زیرا هر گاه کافر کتابی ذاتاً نجس باشد نیم خورده او که آب قلیل است قهراً نجس خواهد بود، مگر اینکه گفته شود حکم او مبتنی بر عدم انفعال آب قلیل به مجرد ملاقات با نجاست می باشد. چون نخستین کسی که در میان فقها قائل به این نظریه شده او بوده است، ولی این در صورتی پذیرفته است که بگوییم سؤر اختصاص به آب مطلق دارد و شامل غذا یا آب مضاف نمی شود. در حالی که سؤر شامل هم نیم خورده ای می شود- آب قلیل مطلق یا آب مضاف یا سایر غذاها- بنابر این دلالت کلام ابن ابی عقیل بر طهارت ذاتی کتابی- به دلالت التزامی- بلاشکال خواهد بود.

به هر حال در میان فقهای شیعه نخستین کسی که نظریه فوق را اظهار داشته، ابن ابی عقیل عمانی بوده است. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۴، ص ۴۴۹ - ۴۵۱).

۱-۷-۲- پژوهش های جدید

الف) کتاب ها

در این قسمت دو کتاب مهم داریم که به نوعی پژوهش حاضر را پوشش می دهند. و منبع مناسبی محسوب می شوند. اما در این دو منبع در خصوص اینکه آیا انسان اصالتاً صرف نظر از عقیده پاک است یا نه؟ بحث قابل توجهی نشده است.

۱. زمانی محمد حسن، طهارت یا نجاست اهل کتاب و مشرکین در فقه اسلامی، نشر دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۴.

۲. حسینی طهرانی محمد محسن رساله طهارت انسان، بررسی فنی و فقهی طهارت ذاتی مطلق انسان، کتابخانه دانشکده بافرالعلوم.

ب) مقالات

مقالات قابل توجهی در مورد موضوع رساله نگارش شده که هر یک از زاویه خاصی به مساله نظر داشته اند. و مورد استفاده در تحقیق خواهند بود.

۱. گوگانی، حسین، طهارت اهل کتاب، نشریه: مقالات و بررسیها، زمستان ۱۳۷۲ و بهار ۱۳۷۳.

۲. تقدیسی، محمد مهدی، نقدی بر نجاست ذاتی اهل کتاب، پژوهش نامه فقه و حقوق اسلامی، پاییز و زمستان - ۱۳۹۰ شماره ۸.

۳. عابدینی، احمدبختی درباره پاک بودن ذاتی انسان، نشریه: فقه بهار و تابستان ۱۳۷۵ - شماره ۸ و ۸۰۷.

۴. رجائی پور، مصطفی نقد و بررسی ادله ی قائلین به نجاست ذاتی اهل کتاب، فقه و اصول: فقه و تاریخ تمدن، زمستان - ۱۳۸۸ شماره ۲۲.

۵. جناتی، ابراهیم تئوری طهارت ذاتی مطلق انسان در راستای منابع اجتهاد کیهان اندیشه ۱۳۶۸ شماره ۲۳.

۶. نواب، سید ابوالحسن نقد و بررسی ادله نقلی طهارت و نجاست اهل کتاب، پژوهش های فقهی، دوره ۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲.

ج) پایان نامه ها

۱. پایان نامه مقطع: کارشناسی ارشد حسین عبدلی با عنوان «ترجمه و تحقیق و بررسی کتاب طهارت از کتاب کنزالعرفان فی فقه القرآن، با راهنمایی مهدی صانعی، در دانشگاه فردوسی مشهد، در تاریخ ۱۳۷۸ دفاع شده است. بخشی اندکی از این تحقیق به موضوع طهارت ذاتی انسان می پردازد.

۲. پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد با عنوان «مفهوم طهارت و نجاست و انطباق آن بر انسان» که توسط احمد حاتمیان و به راهنمایی محمد رضا امام در دانشگاه تهران در سال ۱۳۸۸ دفاع شده است. و بطور عمده به اثبات نجاست ذاتی همه اقسام می پردازد. که عبارتند از: ۱- آیات قرآن کریم ۲- روایات ۳- اجماع در این تحقیق ضمن بررسی دقیق ادله مذکور و اقوال و دیدگاههای فقهی متقدم و معاصر، تبیین گردید که آیات قرآن دلالتی بر نجاست ذاتی کافران (نجاست فقهی) ندارد بلکه در مقام بیان قذارت و پلیدی باطنی و معنوی مشرکان و لزوم دوری گزینی مسلمانان از آنها می باشد.

۳. پایان نامه آقای محمد حسن زمانی با عنوان «طهارت یا نجاست اهل کتاب و مشرکین در فقه اسلامی» در مقطع کارشناسی ارشد به راهنمایی محمد ابراهیم جناتی که در سال ۱۳۷۴ در دانشاه قم دفاع شده است یکی از منابع مهم تحقیق است.

این رساله در سه فصل به این مطالب پرداخته است: فصل اول شناخت کافران، اهل کتاب و مشرکان. در این فصل معانی واژه های کفر و شرک در کتب لغت و فرهنگ قرآن و احادیث آورده شده است. در فصل دوم با عنوان طهارت یا نجاست اهل کتاب به این مباحث اشاره شده است: اثبات موحد بودن اکثر پیروان ادیان آسمانی، بررسی عقاید توحیدی یا شرک آمیز مسیحیان در تاریخ دو هزار ساله، پژوهشی در تورات و انجیل پیرامون اعتقاد یهودا و نصارا به فرزندان خدا، بیان شش اشکال بر استدلال " اجماع بر نجاست اهل کتاب ". در فصل سوم طهارت یا نجاست مشرکان مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. پایان نامه خانم فاطمه کریمی با عنوان «بررسی فقهی طهارت اهل کتاب از دیدگاه فقهی شیعه» در مقطع کارشناسی ارشد که در سال ۱۳۸۷ در دانشگاه پردیس قم دفاع شده است.

این تحقیق بر آن است تا با بررسی مصادیق اهل کتاب در گذشته و حال، به این مهم (طهارت اهل کتاب) بپردازد. مبنای تحقیق، قرآن کریم، نظر قاطبه فقها و ادله عقلی و نقلی و اصولی است. ضمن اینکه برای اثبات موحد بودن اهل کتاب، به کتب و شریعت آسمانی خودشان (اناجیل و تورات) و نظر علماء و دانشمندان اهل کتاب مراجعه فراوان شده است تا آنان را از صف مشرکان جدا کرده و در خیل موحدان و یکتاپرستان قرار دهیم. سیر این نوشتار چنان است که پس از بررسی اقسام شرک و اثبات موحد بودن اهل کتاب، ابتدا نظرات علمایی که قائل به نجاست اهل کتابند را مطرح نموده و با ادله قرآنی و روایی و پاسخ سایر علما به رد نظریه آنان پرداخته است، آنگاه به بخش اصلی یعنی طهارت اهل کتاب پرداخته شده این نظریه، از چند جهت قابل دفاع و مورد بررسی قرار گرفته است از جمله آیات کریمه قرآن، روایات معصومین (علیهم السلام) نظر مفسرین، علما و دانشمندان

مسلمان، رضاع بچه مسلمان توسط زن کتابی، ازدواج با زن کتابی، جزیه گرفتن اهل کتاب و تغسیل میت مسلمان توسط غیر مسلمان.

۱-۸- ساختار یا قلمرو تحقیق

این پژوهش در دو فصل تنظیم شده که عبارتند از :

گفتار دوم: مفاهیم و واژگان

فصل دوم: بررسی فقهی طهارت انسان از نگاه مذاهب اسلامی

گفتار اول: بررسی ماهیت حکم (نظریات مختلف، مبانی مختلف، وادله طرفین)

گفتار دوم: آثار واحکام طهارت (نظر مختار رد نظر وادله مخاطب)

گفتار سوم : جمع بندی و پیشنهادات .

گفتار دوم : مفاهیم و واژگان

در این قسمت به تعریف مفاهیم، اصطلاحات و واژه‌های به کار رفته در تحقیق، می پردازیم از آنجا که تعریف واژه‌ها در این تحقیق تنها جنبه مقدماتی داشته و به عنوان مدخل بحث مورد توجه قرار می‌گیرد، بدین جهت از توقف ترمینولوژیک مبسوط و تحولات مفهومی مفصل اصطلاح خودداری گردیده و در حد اجمالی و ضرورت مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. برخی از مفاهیم بکار رفته در تحقیق به شرح زیر است:

۱-۹- نجاست

در لغت برای «نجس» معانی ای ذکر شده که به معنی مشهور آن اشاره می‌شود:

کلمه «نجس» از نظر لغت شناسان به معنای «ناپاکی»، «کثیفی»، «پلیدی»، «ضد طهارت» و «ضد نظافت» است. (طریحی، ۱۳۶۱، ج ۴، ص ۱۱؛ فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، ج ۲، ص ۲۵۳).

نجاست قذارت و کثیفی است که بر دو نوع است:

۱. یک نوع که با حواس قابل درک است.

۲. نوع دوم که با دیده بصیرت قابل درک است.

خداوند مشرکان را به نجاست نوع دوم توصیف کرده و فرموده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید،

جز این نیست که مشرکان نجس و پلیدند». (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، حرف ن).

بازگفته‌اند: نجس عبارت است از پلیدی‌های انسان و از هر چیزی پلیدی آن است. (ابن منظور، ۱۴۱۶، ص ۲۲۶)

نجاست به معنای آلودگی و پلیدی است و آن دو گونه است: یکی آن که با چشم قابل ادراک است و دیگری با بصیرت. خداوند متعال مشرکان را با وجه دوم توصیف کرده و فرموده: همانا مشرکین نجس می‌باشند. (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۷۹۱) بنظر می‌رسد منظور راغب از قسم دوم همان قذارت و پلیدی معنوی است.

نجس بر وزن فَعِل است و از نظر معنا به چیزی گفته می‌شود که کثیف و آلوده باشد و تمیز نباشد. (طریحی، ۱۳۶۱، ص ۱۶۹)

ناگفته نماند سوره توبه که آیه «إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ» (توبه/۲۸) از آن است در سال نهم هجری پس از فتح مکه نازل شده است. معنای آیه چنین است: مشرکان یکپارچه کثافت و پلیدی‌اند، پس از امسال دیگر به مسجد الحرام نزدیک نشوید و ظاهراً مراد کثافت باطنی است نه اینکه مثل بول و غائط و سگ نجس باشند. (قرشی، ۱۳۷۲، ص ۳۴۶)

از بررسی کلمات و جملات صاحبان لغت فهمیده می‌شود که اگر چه معنای اصلی و اساسی نجس به معنای پلیدی و آلودگی ظاهری است لیکن در مواردی همچون آیه شریفه مذکوره به معنای آلودگی و پلیدی باطنی است همانگونه که امام حسن (ع) در مورد مردی که با زنی ازدواج نموده که قبلاً با او زنا کرده است می‌فرماید: آن مرد این زن را نجس کرده و همو به این زن سزاوارتر است. (زمخشری، ۱۴۱۴، ص ۴۴۷)

معنای اصطلاحی نجاست

معنای اصطلاحی آن یک معنای اعتباری است که شارع مقدس آن را بطور ذاتی در بعضی از اعیان نجسه مثل سگ و خوک و بطور عرضی نیز در اشیائی که بوسیله یکی از نجاسات متنجس می‌شوند اعتبار کرده است و گاهی کلمه نجس بر شخص جنب نیز اطلاق می‌شود.

آنچه که لازم است شخص مسلمان خود را از آن تطهیر کرده و اگر چیزی به هنگام نماز به او اصابت کرد آن را پاک کند نجاست شرعی است. (صدر، الفتاوی الواضحه، ۲۱/۱)

معنای مشهور فقهی و معروف نزد اهل شرع که لباس و بدن نماز گزار باید از آن پاکیزه و طاهر باشد، مثل نجاست بول، مدفوع، خون، سگ، خوک و... (زمانی، طهارت و نجاست اهل کتاب، ۱۸۴)

نجاست در لغت و فقه در چهار معنا استعمال شده است:

الف) نجاست ذاتی: برخی از چیزها همانند شراب، خون، سگ، خوک و... دارای نجاست ذاتی و به اصطلاح نجس العین هستند و هرگز قابل تطهیر نمی‌باشند، مگر اینکه دچار استحاله شده و ماهیت

خود را از دست بدهند. به عنوان مثال اگر شراب بر اثر برخی فعل و انفعالات شیمیایی تبدیل به سرکه شود پاک می گردد.

ب) نجاست عرضی: برخی از چیزها خود به خود پاک و طاهر هستند، اما در اثر برخورد نجاست به آن، منتجس می شوند که قابل تطهیر خواهد بود. مانند لباس، عضوی از بدن و... که با نجاست برخورد می کند.

ج) نجاست معنوی: گاهی برخی اندیشه ها، رفتارها و افراد نیز پلید و آلوده خوانده می شوند، اما چون این امور به اصطلاح وجود عینی و خارجی - در مقابل وجود ذهنی - ندارند، لذا پلیدی آنها را معنوی می خوانند.

د) نجاست حکمی: گاهی یک چیز یا کسی ذاتاً پاک است، اما همانند چیزهای نجس باید از آن پرهیز کرد، نجس حکمی می خوانند. چنانکه برخی در مورد کفار به چنین نجاستی قائل هستند. (نوری، ۱۳۷۹، جلد ۱، ص ۵۶).

اما مقصود از نجاست در اینجا، نجاست عینیه و ذاتیه می باشد نه نجاست عرضیه و حکمیه. توضیح اینکه کسانی که معتقد به نجاست اهل کتاب (یهود و نصاری) هستند می گویند اهل کتاب همانند بت پرستان و مشرکان، ناپاک بوده و از قبیل اعیان نجسه مثل شراب و بول و خوک بشمار می آیند که با شستن قابل تطهیر نیستند. بنابراین مقصود مدعیان نجاست این نوع نجاست است (نجاست ذاتی و عینی) اما نجاست عرضی به این معنی که اهل کتاب خودشان پاک هستند و صرفاً به جهت تماس با شراب و گوشت خوک آلوده و نجس شوند و در نتیجه قابل تطهیر می باشند. مثل مسلمانان که ذاتاً پاک هستند و در صورت آلودی به نجس العین، نجس می شوند و قابل تطهیر نیز می باشند. این نوع آلودی از محور بحث خارج می باشد. (گوگانی، صفحه ۸۵).

۱-۱۰- رجس

رجس در چهار وجه است:

۱- چیزی که طبیعتاً پلید است. ۲- چیزی که عقلاً پلید است.

۳- چیزی که شرعاً پلید است. ۴- چیزی که از هر سه جهت پلید است مانند مردار.

چون شرک و کفر از دیدگاه عقل زشت ترین چیزهاست لذا کافران را در ردیف رجس قرار داده است و گفته اند: رجس به معنای هر چیز بدبو و ناخوشایند و به معنای عذاب آمده است. (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۷۹۸)

ابن اثیر در نهاییه رجس را به معنای آلودگی، حرام و کار زشت و عذاب و نفرین و کفر می داند (ابن اثیر، ۲۰۰/۲) طریحی می نویسد: قول خداوند متعال: « كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ » یعنی لعنت در دنیا و عذاب در آخرت. (طریحی، ۱۳۶۱، ص ۱۶۶)

۱-۱۱- اهل کتاب

مقصود از اهل کتاب هر کسی است که اعتقاد به یکی از ادیان الهی داشته و خود را از پیروان پیامبری از پیامبران الهی بداند. یکی از کتاب‌های الهی را که بر انبیا علیهم السلام نازل شده، داشته باشد، مانند یهود، نصاری، زرتشتی‌ها و هم چنین صابئین که بر اساس تحقیقات از اهل کتاب هستند.

۱-۱۲- کافر

واژه «کافر»، از نظر لغت شناسان عرب یک معنای کلی دارد و آن «پوشاندن» است. معانی دیگر این واژه، مصداق هائی از همین معنای کلی هستند؛ از قبیل:

الف: کفر در برابر ایمان که به معنای پوشاندن و انکار حقایقی از قبیل خدا، قیامت، نبوت پیامبران و... است.

ب: کفران نعمت در برابر شکر نعمت، که به معنای نادیده گرفتن نعمت است. (راغب، ۱۳۹۲، ص ۴۳۳).

فقها در تعریف کافر گفته اند: کسی که حداقل یکی از ویژگی های زیر را داشته باشد کافر و نجس است.

۱. کسی که منکر خدا است.

۲. کسی که برای خدا شریک قائل است.

۳. کسی که پیامبری حضرت خاتم الانبیاء (ص) را قبول ندارد.

۴. کسی که یکی از ضروریات دین اسلام، مثل نماز یا روزه را انکار کند با علم به این که ضروری دین است

۵. کسی که به یکی از دوازده امام (ع) از روی دشمنی دشنام دهد. (راشدی، ۱۳۸۵، ص ۷۱ - ۷۳).

۱-۱۳- مشرک

واژه «مشرک» در شریعت اسلام، در سه معنا استعمال شده است؛ به تعبیر دیگر مفهوم عامی است که شامل افراد زیر می شود: